

ἐν τῷ μέσῳ, μεταξὺ ἀμφοτέρων, οὕτως ὥστε δύνανται νὰ καταταχθῶσιν ἐξ ἴσου εὐλόγως εἰς ἑκατέραν τῶν μνημονευθεισῶν κατηγοριῶν. Ἀκριβεστέρα ὅμως μελέτη τῶν πραγμάτων δεικνύει, ὅτι ἡ αὐτὴ σχέσις ὑπάρχει κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν. Ἐκαστος συνειρμὸς παραστάσεων εἶνε ἐπίσης ὁρμέμφυτος ἐνέργεια καὶ ἐκάστη ἰδιαιτέρα ὁρμέμφυτος ἐνέργεια εἶνε ὡσαύτως εἰς συνειρμὸς.

Ἐπειδὴ νῦν ἡ ἔννοια τοῦ ὁρμεμφύτου περιέχει ἅπαντα τὰ στοιχεῖα, τὰ συναποτελοῦντα τελείως τὴν πραγματικὴν ψυχικὴν ἐνέργειαν, δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν, ὅτι ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν ἅπας ὁ κατώτερος ψυχικὸς βίος δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς **ὁρμέμφυτος** (Triebleben). Ὅθεν τὸ θεμελιῶδες φαινόμενον τοῦ ψυχικοῦ βίου δὲν εἶνε οὔτε ἡ **παράστασις**, οὔτε τὸ **συναίσθημα**, οὔτε ἡ **βούλησις**, κατὰ τὴν στενωτέραν τῆς λέξεως σημασίαν, ἀλλὰ τὸ ὁρμέμφυτον, ὡς συνένωσις πάντων τῶν συστατικῶν τούτων στοιχείων. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐνισχύεται καὶ ὑπὸ τοῦ γεγονότος, ὅτι αἱ κατώτεραι βαθμίδες τοῦ ψυχικοῦ βίου ἐν τῇ φύσει ἔχουσιν ἐξ ἀντικειμένου χαρακτῆρα ὁρμεμφύτων ἐκφάνσεων.

γ'. Διανοητικαὶ μορφαί. Νόησις καὶ φαντασία.

Ἐν τῇ ἐξειλιγμένη συνειδήσει προστίθενται εἰς τὸν ὁρμέμφυτον τοῦτον βίον καὶ ἕτεραι περαιτέρω μορφαί ψυχικῆς ἐνεργείας, αἵτινες παρίστανται σύναμα ὡς προϊόντα τελειοτέρας τινὸς τῶν ὁρμεμφύτων διαμορφώσεως. Καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰς μορφὰς ταύτας δύναται τις ν' ἀκολουθήσῃ δύο τρόπους ἐρεῦνης· ἢτοι νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν παραστατικὴν ὄψιν ἢ νὰ λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς βουλήσεως. Ὅπως εἰς τὰ ὁρμέμφυτα, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἀνωτέραν ταύτην βαθμίδα τοῦ ψυχικοῦ βίου, ἡ κατὰ ποσὸν διαφορὰ τῶν ἐνεργειῶν, ὡς πρὸς τὰ συναποτελοῦντα ταύτας στοιχεῖα, ἔδωκεν ἀφορμὴν διακρίσεων, αἵτινες δύνανται ἔτι ἅπαξ νὰ θεωρηθῶσι μόνον ὡς σχετικαί, οὐχὶ ὡς ἀπόλυτοι.

Ἐν πρώτοις διαποχωρίζονται ἐκ τοῦ συνόλου τῶν φαινομένων τούτων τῆς συνειδήσεως ἐκεῖνα, ἅπερ συγκεφαλαιοῦνται ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν **διανοητικῶν ἐνεργειῶν**. Πρόκειται, ὡς πρὸς αὐτάς, περὶ συνδέσεων παραστάσεων, αἵτινες δὲν δύνανται ν' ἀναχθῶσιν εἰς συνειρμούς, οὔτε νὰ παραχθῶσι κυριολεκτικῶς ἐκ τούτων. Ἀκριβῶς τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, ὅπερ ἀπὸ εἰδολογικῆς ἀπόψεως χαρακτηρίζει πανταχοῦ τὸν συνειρμὸν, δὲν δύναται ν' ἀπονεμηθῇ εἰς τὰς συνδέσεις ταύτας. Κατὰ τὸν συνειρ-

μὸν τὰ μέλη ἐνὸς συνόλου, μιᾶς ὁμοχρόνου συνδέσεως ἢ μιᾶς σειρᾶς παραστάσεων δίδονται ἀρχικῶς κεχωρισμένα· τὸ ἓν ἔλκει τὸ ἕτερον, ἢ πολλὰ ἐξ αὐτῶν συνέλκονται ἀμοιβαίως εἰς τὴν συνείδησιν. Ὅθεν τὰ μέρη ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα πρὸ τοῦ συνόλου. Μάλιστα δὲ καὶ ἐκεῖ, ἐνθα κεῖται πρὸ τῆς ἀμέσου ἀντιλήψεως ἡμῶν τὸ ἐκ τοῦ συνειρμοῦ παραχθέν σύνθετον προϊόν, ὡς συμβαίνει κατὰ τοὺς ὁμοχρόνους συνειρμούς τῆς αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως, ἀπαιτεῖ ἢ ψυχολογικὴ παραγωγή τὴν παραδοχὴν μιᾶς συνθετικῆς λειτουργίας. Ὅθεν τὰ καθ' ἕκαστα μέρη μιᾶς συνειρμικῆς συνδέσεως δύνανται τότε μόνον νὰ διαποχωρισθῶσιν ἀλλήλων ἐν τῇ συνειδήσει, ὅτε ἡ σύνδεσις αὕτη συντελεῖται ὑπὸ τὴν μορφὴν χρονικῆς σειρᾶς, ἥτοι κατὰ τοὺς διαδοχικοὺς συνειρμούς.

Ἄλλως ὁμως ἔχει τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὰς διανοητικὰς ἐνεργείας. *Περιεχόμενον τι ἐννοιῶν* δίδεται ἐν πρώτοις εἰς ἡμᾶς ὡς σύνολον, δυνάμενον εἶτα ν' ἀναλυθῇ εἰς τὰ ἑαυτοῦ στοιχεῖα. Διὸ θεμελιώδης μορφὴ τῆς νοήσεως εἶνε ἡ *κρίσις*, καθ' ἣν τὸ ἐν τῇ αἰσθησιακῇ, ἢ τὸ ἐν τῇ ἀφηρημένῃ ἀντιλήψει δεδομένον σύνολον ἀναλύεται εἰς τὰ θεμελιώδη αὐτοῦ συστατικὰ στοιχεῖα, ἅπερ ἐν πρώτοις ἀντιτάσσομεν πρὸς ἀλλήλα ὡς ὑποκείμενον καὶ κατηγορούμενον, εἶτα δέ, ὅταν συντελεσθῶσι περαιτέρω λογικαὶ γραμματικαὶ ὑποδιαίρέσεις, ὡς οὐσιαστικὸν καὶ κατηγορούμενον, ρῆμα καὶ ἀντικείμενον, ρῆμα καὶ ἐπίρρημα.

Πρὸς τῇ εἰρημένῃ λογικῇ διανοητικῇ μορφῇ (*Verstandesform*) ὑπάρχει καὶ ἕτερα προηγουμένη ταύτης θεμελιώδης μορφὴ ἢ τῆς *φαντασίας*. Αὕτη διαφέρει τῆς πρώτης κατὰ τοῦτο, ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀποτελοῦσι μόνον συγκεκριμέναι ἐννοιαί, ἐν μέρει δὲ πρὸ παντὸς κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ φαντασία καθιστᾷ τελείως ἐμφανεῖς πραγματικὰς ἐν χρόνῳ καὶ χώρῳ ιδιότητας ἀντικειμενικῶν ἐνεργειῶν. Οὕτω πᾶσα ἐνέργεια τῆς φαντασίας συνίσταται ἐν τῇ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀκριβεῖ ἀπεικονίσει τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος. Ὅθεν ἡ φαντασία προσαρμόζει πλήρως εἰς τοὺς συνειρμούς, οὓς τῇ παρέχουσι πανταχοῦ αἱ παρ' αὐτῆς συγκροτούμεναι συνδέσεις τῶν παραστάσεων. Ἀλλά, καίτοι αὕτη στηρίζεται εἰς τοὺς ἐν λόγῳ συνειρμούς, οὐδαμῶς ὁμως *συνίσταται* ἐκ τούτων. Ὅτι ἡ φαντασία εἶνε μᾶλλον διανοητικὴ ἐνέργεια δεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι δὲν συνδέει τὰ καθ' ἕκαστα στοιχεῖα εἰς τι σύνολον, ἀλλ' ἀφορμᾶται ἀπὸ πνευματικοῦ τινος συνόλου, ὅπερ ἀναλύει διαδοχικῶς εἰς τὰ συστατικὰ αὐτοῦ στοιχεῖα. Ἡ μεταξὺ τοῦ συνειρμοῦ τῶν παραστάσεων καὶ τῆς φαν-

ταστικῆς μορφῆς τῶν διανοητικῶν ἐνεργειῶν ἐνυπάρχουσα διαφορὰ ἐκδηλοῦται ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς μνήμης καὶ τῆς φαντασίας. Ἡ ἐνέργεια τῆς μνήμης εἶνε ἀποτέλεσμα τοῦ καθαροῦ συνειρμού. Ἡ τῆς φαντασίας εἶνε νόησις τις εἰς συγκεκριμένας παραστάσεις, εἰς ἣν εἰσέρχεται μὲν εἰς τὰ καθ' ἕκαστα ἐπικουροῦσα ἢ ἀλληλουχία τῶν παραστάσεων, ἀλλ' ἥτις ὅμως ἐν τῇ ἰδιαιτέτῃ αὐτῆς ὑποστάσει εἶνε συγγενεστέρα πρὸς τὴν ἀφηρημένην νόησιν ἢ πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς μνήμης. Διότι καὶ ἡ φαντασία ἀναλύει ἐν σύνολον τῆς ἐποπτείας εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτοῦ, παριστῶσα διαδοχικῶς αὐτὸ τοῦτο τὸ σύνολον μετὰ μείζονος ἐναργείας. Διὸ ὁ συνήθης ὀρισμὸς τῆς φαντασίας, καθ' ὃν αὕτη ἀναπαράγει μνημονικὰς εἰκόνας, μεταβάλλουσα τὴν ἀρχικὴν διάταξιν αὐτῶν, δὲν εἶνε μόνον ἀνεπαρκής, ἀλλὰ καὶ ἐντελῶς ἡμαρτημένη. Καλλιτέχνημά τι, ἀπεικονίζον πιστῶς συνειρμὸν τινα, παρειλημμένον ἐκ τῆς ἐμπειρίας, θεωρεῖται πάντοτε, συμφώνως πρὸς ὅλους τοὺς νόμους τῆς γενέσεως αὐτοῦ, προῖόν τῆς φαντασίας, ἐνῶ αἱ μνημονικαὶ εἰκόνας, αἵτινες δι' ἀπατηλῶν συνειρμῶν παραποιοῦσι τὴν ἀνάμνησιν, καλοῦνται παρακρούσεις τῆς μνήμης καὶ οὐχὶ τῆς φαντασίας. Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει ἡ φαντασία εὐρίσκεται ἐγγύτερον τῶν συνειρμῶν παρ' ὅ,τι ἡ ἀφηρημένη νόησις. Τὰ προΐόντα τῆς φαντασίας δὲν ὑπερβαίνουν τὴν βαθμίδα τῆς ἐποπτείας, δὲν ἔχουσι δὲ εἰσέτι ἀφηρημένην σημασίαν, ἢ ἀποκτῶσι τὸ πρῶτον τοιαύτην εἰς τινὰς μιγαδικὰς μορφὰς τῆς νοήσεως, ὡς πρὸς τὰς ὁποίας ἀπέβη ἡδη καθοριστικὴ ἢ ἀφηρημένη λογικὴ σκέψις. Οὕτως ἄρχεται τὸ παίγνιον τῆς φαντασίας ἐν τῇ αἰσθησιακῇ ἀντιλήψει, ἀπὸ τῆς **ἐμπυχώσεως τῶν ἀντικειμένων**, ἣν εὐρίσκομεν εἶτα ἐν μείζονι μέτρῳ εἰς τὰ δημιουργήματα τῆς μυθολογικῆς καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς φαντασίας.

Διὸ ἡ φανταστικὴ ἐποπτεία εἶνε συγχρόνως ἀποδεκτικὴ (aufnehmend) καὶ αὐτενεργός. Ἰδίᾳ δὲ προεκτείνει τὰ ἴδια αὐτῆς συναισθήματα καὶ πάθη ἐπὶ τὰ πραγματικά, ἢ ἐπὶ τὰ ἐν τῇ μνημονικῇ εἰκόνι παρατηρούμενα ἀντικείμενα, καθιστῶσα ταῦτα καὶ ὡς πρὸς τὸ αἰσθησιακὸν περιεχόμενον αὐτῶν νέα καὶ αὐτοδημιούργητα ἀντικείμενα. Ἐνταῦθα ἡ διαμορφωτικὴ φαντασία μεθίσταται διὰ τῆς ἀπλῆς ἐνισχύσεως τῶν οὕτως συμπραττουσῶν λειτουργιῶν εἰς τὴν δημιουργικὴν φαντασίαν τοῦ καλλιτέχνου. Ἐὰν τὸ ἀντικείμενον τῆς φανταστικῆς ἐνεργείας ἀναλυθῇ εἰς μίαν συναφῆ σειρὰν παραστάσεων, ἢ σύνδεσις αὐτῶν θ' ἀποτελῇ ποικιλωτάτας ἐναλλαγὰς ἀπὸ τοῦ ἐλευθέρου παιγνίου τῶν συνειρμῶν μέχρι τῆς διὰ τινος συνολικῆς παραστάσεως ἐδραίως

συγκρατουμένης πνευματικῆς ἀλύσεως. Βεβαίως καὶ ἐνταῦθα, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὰ μᾶλλον ἐξειλιγμένα δημιουργήματα τῆς φαντασίας, δεσπόζει ἡ ἐνότης τῆς σκέψεως· ἐλλείπει ὅμως οὐδὲν ἤττον ἢ ἁρμονικὴ ἐκείνη ἐπὶ τῶν ἀνωτέρων βαθμίδων τῆς γλωσσικῆς καὶ τῆς τῶν ἰδεῶν ἐξελίξεως κατὰ τὸ πλεῖστον διενεργουμένη διμελῆς ἀνάλυσις τῶν συνολικῶν παραστάσεων, τοῦθ' ὅπερ συμβαίνει κατὰ τὴν λογικὴν διανόησιν. Διὸ ἡ διαδρομὴ τῶν τῆς φαντασίας παραστάσεων ἔχει μὲν ἐπίσης λογικὸν χαρακτήρα, δεδομένου ὅτι αὕτη ἄγει, ἐκ τῶν γενικῶν σκιαγραφιῶν τῆς κατὰ πρῶτον ἐν τῇ συνειδήσει ἐνυπαρχούσης ἀορίστου συνολικῆς παραστάσεως, τὰ διάφορα συστατικὰ στοιχεῖα εἰς ἐναργέστερον φῶς· ἡ ἐν λόγῳ ὅμως ἀνάλυσις, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπενεργοῦσιν ἐπὶ ταύτην, — ὡς τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰ δημιουργήματα τῆς ποιήσεως, — αἱ γλωσσικαὶ μορφαί, συντελεῖται καθὼς καὶ εἰς τοὺς συνειρμούς τῶν παραστάσεων, διαφέρουσα αὐτῶν μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ συνειρμὸς μετὰ τῆς συνολικῆς παραστάσεως καὶ ἡ ἐντεῦθεν διὰ τὴν διαδρομὴν τῶν παραστάσεων καθοριστικὴ ἀποβαίνουσα ἔννοια τοῦ σκοποῦ περιορίζει τυχαίαν τινὰ ἀλματικὴν κίνησιν τούτων. (Ein Hin=und Herspringen der Vorstellungen). Αἱ διακρίσεις αὗται δεικνύουσι συγχρόνως, ὅτι ἡ μορφή τῆς φαντασίας, πρὸς τῇ ἀξίᾳ, ἣν ἔχει αὕτη καθ' ἑαυτήν, κέκτηται σημασίαν προκαταρκτικῆς βαθμίδος ὡς πρὸς τὴν λογικὴν διανόησιν. Ἐκ τῶν ἐν τῇ κατωτάτῃ μόνον βαθμίδι τῆς συνειδήσεως ἐνυπαρχόντων συνειρμῶν ἐξελίσσεται ἡ νόησις ἐν πρώτοις πανταχοῦ ὑπὸ τὴν μορφήν φανταστικῆς ἐνεργείας, δεδομένου ὅτι αἱ ἐκ τῶν συνειρμῶν προερχόμεναι κανονικαὶ συνδέσεις συνενοῦνται εἰς ἓν σύνολον, ὅπερ ἐμφυχοῦται διὰ τῆς προβολῆς αὐτῶν τούτων τῶν ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου ἐν τῷ ὑποκειμένῳ διεγειρομένων συναισθημάτων. Ἐνῶ δὲ περαιτέρω τὸ σύνολον τοῦτο ἀναλύεται εἰς τὰ μέρη του, παρεμβάλλονται ἕτεροι συνειρμοί, οὕτως ὥστε γεννᾶται μία κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον παρηλλαγμένη εἰκὼν τῆς πραγματικότητος, δυναμένη νὰ διεγείρῃ τὴν φαντασίαν εἰς αὐθαιρέτους καθ' ὠρισμένα ἐλατήρια καὶ σκοποὺς διενεργουμένας μεταβολάς. Ἐν ἀνωτέρῳ τινὶ βαθμίδι, ἀποδίδεται εἰς τε τὴν συνολικὴν παράστασιν καὶ εἰς τὰ ἐκ τῆς ἀναλύσεως αὐτῆς προερχόμενα συστατικὰ στοιχεῖα ἀφηρημένη σημασία, ὅτε δηλαδὴ ταῦτα συνδέονται καὶ παραβάλλονται πρὸς ἀλλήλα κατὰ τὰς ἑαυτῶν σχέσεις τῆς ὑπερτάξεως καὶ ὑποτάξεως, τῆς συγκατατάξεως καὶ τῆς ἐξαρτήσεως. Οὕτω γεννᾶται τὸ πρῶτον ἢ ἀνάγκη, ὅπως αἱ οὕτως συνδεθεῖσαι ἔννοιαι σχετισθῶσι καὶ λογικῶς πρὸς ἀλλήλας. Κατὰ

τὸν τρόπον τοῦτον ἐξελίσσειται, — ἐπειδὴ πᾶσα τοιαύτη συνάρφεισ ἐγκλείει ἐν πρώτοις σχέσιν τινὰ μεταξὺ δύο μελῶν, — ἐν τῇ αὐστηρότερον συγκροτουμένη λογικῇ διανοήσει ἢ διμελῆς τῶν ἐννοιῶν ἀνάλυσις.

Δύο γεγονότα δύναται νὰ θεωρήσῃ τις ὡς ἐξωτερικὰ τεκμηρία τῆς ἐξελίξεως ταύτης. Πρῶτον, τὸ ψυχολογικὸν γεγονός, ὅτι ἐκ τῶν λογικῶν ἐνεργειῶν τῆς νοήσεως ἐκεῖναι, αἵτινες τυγχάνουσι συγγενέστεραι πρὸς τὴν ἐποπτικὴν μορφήν τῆς φαντασίας, ἢτοι αἱ κρίσεις τῆς αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως, προηγοῦνται ὅλων τῶν ἄλλων· καὶ δεύτερον, τὸ ἱστορικὸν γεγονός, ὅτι τὰ διὰ τῆς ἱστορίας τοῦ μύθου καὶ τῶν μνημείων τῆς τέχνης περιελθόντα εἰς ἡμᾶς δημιουργήματα τῆς φαντασίας εἶνε πολὺ παλαιότερα τῶν προϊόντων τῆς ἐπιστήμης. Βεβαίως δὲν ἐννοοῦμεν, λέγοντες ταῦτα, ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει δέον ν' ἀποκλεισθῇ ἡ νόησις καὶ ἐν τῇ ἑτέρῃ ἡ φαντασία. Οὐδὲν καλλιτεχνικὸν προϊόν καὶ οὐδεμία μυθοποιία δύναται ποτε νὰ ὑπάρξωσιν ἄνευ τῆς συμπράξεως τῆς νοήσεως. Ἡ δὲ ἐπιστημονικὴ σκέψις ἔχει οὐδὲν ἥττον ἀνάγκην τῆς βοήθειας τῆς φαντασίας, εἴτε διότι αὕτη ἀπεικονίζει τὴν ἐμπειρικὴν πραγματικότητα, εἴτε διότι ἀναπαριστᾷ ὑπὸ μορφήν ἐποπτείας ἀφηρημένους συνειρημοὺς ἐννοιῶν.

δ'. Διανοητικαὶ λειτουργίαι τῶν ἐκούσιων ἐνεργειῶν.

Πρὸς τὰς διακρίσεις τῶν διανοητικῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν συνειρημῶν, ἐν σχέσει πρὸς τὴν παραστατικὴν τῆς συνειδήσεως ἔμφιν, ἀνταποκρίνονται οὐχὶ ὀλιγώτερον σημαντικαὶ διακρίσεις τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς βουλήσεως. Ἐνῶ κατὰ τοὺς συνειρημοὺς διάκειται παθητικῶς ἡ συνείδησις, καθοριζομένης προδήλως τῆς καταλήψεως δι' ἐξωτερικῶν ἐπενεργειῶν τῆς αἰσθήσεως ἢ δι' ἑτέρων ἤδη συνειρημικῶς προκαλουμένων παραστάσεων, αἱ ἐκ τῆς συνειρημικῆς συνδέσεως προερχόμεναι καθολικαὶ παραστάσεις δύναται μὲν νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν συνείδησιν ὡς ἀκούσιαι δημιουργήματα· αἱ ὑπὸ τὴν μορφήν ὅμως τῆς φαντασίας ἢ τῆς νοήσεως συντελούμεναι ἀναλύσεις εἶνε ἀναμφηρίστως ἐκούσιαι ἐνέργειαι, διότι οὐ μόνον ἀποσοβεῖται πᾶσα συνειρημικὴ παρέκκλισις ἀπὸ τῆς δεδομένης συνδέσεως, ἀλλὰ καὶ αὕτη αὕτη ἡ ἀνάλυσις διενεργεῖται ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένων ἐλατηρίων καὶ σκοπῶν. Τοῦτο δύναται νὰ συμβῇ μόνον, διότι ἕτεροι, αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς ἐξ ἴσου ἐνδεχόμεναι ἀναλύσεις ἀποφεύγονται, ἄρα ἐπειδὴ ἐκ τῶν παρεχομένων σχέσεων ἐκλέγονται αἱ λυσιτελέστεραι. Κατὰ τὴν

ἔννοιαν ταύτην ἀπλῆ τις κρίσις τῆς αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως, οἷον ὁ «λίθος πίπτει», ἥτις ἔλκει τὴν καταγωγὴν τῆς ἕκ τινος ἐξ αἰσθησιακῶν ἐντυπώσεων ἀκουσίως συγκροτηθείσης καθολικῆς παραστάσεως, ἐμπεριέχει **ἐκουσίαν** ἐνέργειαν ἀπλουστάτης μορφῆς. Ἡ θέα τοῦ πίπτοντος λίθου δὲν συνεπάγεται ἀναγκαίως τὸν διαποχωρισμὸν τῆς καταστάσεως τῆς πτώσεως ἀπὸ τῆς ὑποκειμενικῆς παραστάσεως τοῦ λίθου. Ἡ παράστασις παρέχει πάντοτε καὶ ἄλλα κατηγορήματα ἐνδεχομένων κρίσεων, ὡς εἶνε ἐπὶ παραδείγματι αἱ ιδιότητες τοῦ μεγέθους, τοῦ βάρους, τοῦ χρώματος κλπ. Ἄλλ' ὅταν αὐταὶ εἰσορμῶσιν εἰς τὴν συνείδησιν, κωλύεται ἡ προσέλευσις αὐτῶν, ὅταν ἡ πρόθεσις τοῦ ὑποκειμένου ἔγκηται ἐν τῇ μεταδόσει τοῦ παρατηρηθέντος γεγονότος καὶ οὐχὶ ἐν τῇ κοινοποιήσει τῶν ιδιοτήτων τοῦ ἀντικειμένου.

Εἰς μεγαλύτερον ἀκόμη βαθμὸν συμβαίνει τοῦτο κατὰ τὰς μᾶλλον ἐξειλιγμένας ἀρηρημένας κρίσεις, καθὼς καὶ κατὰ τὰς συνθετώτερας τῆς φαντασίας μορφάς, διότι ἐνταῦθα ὁ τὴν διανοητικὴν ἐνέργειαν καθορίζων σκοπὸς ἀποβαίνει δραστικώτερος καὶ παρέχει πλησμονὴν συνειρμῶν, οἵτινες ὅτε μὲν ἐκτοπίζονται, ὅτε δὲ παρέχουσιν αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ὕλην πρὸς νέας διαμορφώσεις ἐννοιῶν. Οὕτως ἀποβαίνουσι βαθμηδὸν καὶ αἱ καθολικαὶ παραστάσεις, ἐξ ὧν γεννῶνται αἱ ἀκολουθίαι τῶν ἐννοιῶν, προϊόντα ἐκλογῆς μεταξὺ διαφόρων παραστατικῶν συνδέσεων, ἥτις τερματίζει συχνάκις τὸ πρῶτον μίαν σαφῶς ἀντιληπτὴν μεταξὺ διαφόρων ἐλατηρίων διαμάχην. Ὁ συνειρμὸς λαμβάνει κατ' ἀκολουθίαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον θέσιν βοηθητικοῦ μέσου τῶν πνευματικῶν ἐνεργειῶν, ὅπερ ὡς ἀρχικὴ πηγὴ τῶν παραστάσεων καὶ τῶν συνδέσεων αὐτῶν δὲν δύναται νὰ ἐλλείπη καὶ ὅπερ καθιστᾷ ἰδίως ἐφικτὰς τὰς ἐξαπίνης ἐμφανιζομένας τελεσφόρους ιδέας ἐκείνας, αἵτινες πολλάκις παρουσιάζονται ὡς προϊόντα ἀπροόπτου συγκυρίας, ἀλλ' αἵτινες ἀκριβέστερον ἐξεταζόμεναι ἐλέγχονται ἤδη προπαρασκευασμένοι ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ καὶ τῇ κατεργασίᾳ τῶν ἐννοιῶν. Ὅθεν κατὰ τὰς διανοητικὰς ἐνεργείας δὲν ἐξαφανίζεται μὲν ἐξ ὀλοκλήρου ἡ παθητικὴ μορφή τῆς καταλήψεως, ἀποσύρεται ὅμως ὑπὸ τὴν ἐνεργητικὴν δρᾶσιν τῆς συνειδήσεως, δι' ἧς ἀποκαλύπτεται ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐνέργεια τῆς καταλήψεως εἰς τὰς ἀνωτέρας τῆς ἐξελίξεώς της βαθμίδας. Διὸ καλοῦμεν πάντας τοὺς συνειρμούς τῶν ἐννοιῶν, τοὺς προερχομένους ἐκ τῶν συνήθων, οὕτω δὲ καλουμένων διανοητικῶν λειτουργιῶν, **καταληπτικὰς συνδέσεις τῶν παραστάσεων** (apperzeptive Verbindungen der Vorstellungen).

Ἐκ τῆς βουλευτικῆς ταύτης ἐξεταζόμενα ὄψεως συνδέονται αἱ διανοητικαὶ λειτουργίαι στενώτατα πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς ἐκουσίας ἐνεργείας. Ἡ ἐνέργεια τῆς φαντασίας καὶ τῆς νοήσεως εἶνε ἐσωτερικαὶ ἐκούσiai πράξεις, αἵτινες ὑπὸ καθαρὰν ψυχολογικὴν ἔποιν ἔχουσι κοινὰ πάντα τὰ ἑαυτῶν χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα πρὸς τὰς συνήθεις, μόνον κατ' ὄνομα διακρινομένας ἐξωτερικὰς ἐκουσίας ἐνεργείας. Ὡς γεγονὸς τῆς συνειδήσεως, συνίσταται πᾶσα ἐκούσια πράξις ἐν τῇ ἐνεργητικῇ μετὰ προηγηθέντα πρὸς ἕτερα ἑλατήρια ἀγῶνα μορφουμένη καταλήπει μιᾶς παραστάσεως τῆς κινήσεως, συνδεομένης μετὰ τινος ὁρμεμφύτου κινητηρίου ἐρεθισμοῦ. Ἡ εἰρημένη ἐνεργητικὴ κατάληψις τῆς παραστάσεως τῆς κινήσεως καὶ τοῦ ἐν τῇ συνειδήσει κατὰ τὸ πλεῖστον προεξάρχοντος ἀποτελέσματος ἀποτελεῖ οὕτω καὶ ὅμοιον τρόπον τὸ συστατικὸν στοιχεῖον μιᾶς διανοητικῆς ἐνεργείας, καθὼς ἢ μεθ' ὁρμεμφύτου ἐρεθισμοῦ συνδεδεμένη παθητικὴ κατάληψις κατὰ τὴν ἐξ ἐνστίκτου ἐνέργειαν δύναται νὰ νοηθῇ συγχρόνως ὡς μέρος σειρᾶς συνειρημῶν. Ἡ ἀναλογία αὕτη τερματίζεται διὰ τούτου, ὅτι ἡ προσέλευσις ὁρμεμφύτων κινητηρίων ἐρεθισμῶν κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς τῆς βουλήσεως ἐνεργείας ἐμφανίζεται μόνον ὡς διαφορὰ κατὰ βαθμόν. Κινητήριοι ἐρεθισμοί, παρόμοιοι πρὸς ἐκείνους, οἵτινες συνδέονται πρὸς τὰς καθ' ἑκάστα αἰσθησιακὰς παραστάσεις, ἑλλείπουσι τόσον ὀλίγον ἀπὸ τῶν καταληπτικῶν συνδέσεων ὅσον καὶ ἀπὸ τῶν συνειρημῶν. Ἰδίᾳ δὲ ἀποτελεῖ τὸ ὅλον τῶν ἐνσυνειδήτων ἐνεργειῶν καθαπτόμενον ὄργανον τοῦ ἐνάρθρου λόγου καὶ ἐνταῦθα μίαν σφραῖραν λειτουργιῶν, ἥτις κέκτηται σημασίαν ἐξωτερικῆς ἐκδηλώσεως τῆς βουλήσεως, ἐνῶ αὕτη αὕτη ἢ ἐξωτερικὴ ἐνέργεια δὲν εἶνε πλεόν σκοπός, ἀλλὰ μέσον ἐξυπηρετήσεως τῶν ἐνσυνειδήτων δράσεων.

Ἐκ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἐξεταζόμενος ἀποτελεῖ ὁ ἐνάρθρος λόγος σπουδαιότατον διάμεσον μέλος ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἐνεργειῶν ἐκείνων, δι' ὧν ὁ ψυχικὸς βίος ἀποκτᾷ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ αὐθυπαρξίαν (sich verinnerlicht). Ἐπὶ τῶν κατωτέρων αὐτοῦ βαθμίδων δεσπόζουσι καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἐκδηλώσεις τῆς συνειδήσεως οἱ ἐξωτερικοὶ σκοποὶ τῆς ζωῆς. Πάντα τὰ ὁρμεμφύτα διευθύνονται πρὸς τὸν ἐκτὸς κόσμον. Ταῦτα χρησιμεύουσι πρὸς συντήρησιν τῆς ζωῆς, ἥτις δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον διὰ τῶν σταθερῶν συναλλήλων σχέσεων πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς ζωικὰς ἐπιδράσεις. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὕτη αὕτη ἢ γλῶσσα, ὡς βοηθητικὸν μέσον μεταδόσεως τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου, χρησιμεύει ἐν πρώτοις πρὸς ἐπίτευξιν ἐξωτερικῶν σκοπῶν τῆς ζωῆς. Πλὴν αὕτη, συμ-

βαλλομένη συγχρόνως εἰς τὴν ἐδραίωσιν καὶ σύνδεσιν τῶν παραστάσεων καὶ εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐννοιῶν, ἀποβαίνει βαθμηδὸν ὄργανον τῆς νοήσεως:

ε'. Γενετικὸς συνειρημὸς τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν.

Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἡ μελέτη τῶν συνδέσεων καὶ τῶν σχέσεων τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν ἄγει ἡμᾶς εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς *ὁμοειδοῦς* αὐτῶν συστάσεως, ἥτις καθιστᾷ αὐθις ἀφ' ἑαυτῆς νοητὴν τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀνωτέρων ἐκ τῶν κατωτέρων πνευματικῶν λειτουργιῶν. Οὐδὲν εἶνε παραλογώτερον τῆς ὑπὸ διαφόρους ψυχολογικὰς μορφὰς καὶ σήμερον ἀκόμη διαδεδομένης ὑποθέσεως, καθ' ἣν πᾶσα ψυχικὴ ἐξέλιξις συνίσταται ἐν τῇ βαθμιαίᾳ προσελεύσει ἐντελῶς νέων λειτουργιῶν εἰς τὰς ἀρχικῶς δεδομένας. Κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὑπάρχουσιν ἀρχικῶς μόνον αἰσθήματα καὶ ὀρμέμφυτα· πρὸς ταῦτα συνδέεται κατόπιν ἡ προσοχή, εἶτα γεννᾶται ἡ βούλησις ὡς ἰδιαιτέρα τις δύναμις, ἐπιπροστιθεμένων ἐν τέλει τῶν ἐνεργειῶν τῆς φαντασίας καὶ τῆς νοήσεως. Τοιαύτη τις γένεσις νέων ψυχικῶν θεμελιωδῶν δυνάμεων κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ζωῆς εἶνε τῇ ἀληθείᾳ οὐ μόνον ἀκατάληπτος, ἀλλὰ καὶ ἀδικαιολόγητος ἔναντι τῶν γεγονότων. Ἐν τῷ ὀρμεμφύτῳ, ὡς ἐπὶ πάσης βαθμίδος ἀπαντώσῃ θεμελιώδει ἐνεργείᾳ, ἐμπεριέχονται ἤδη πάντα τὰ στοιχεῖα, ἅπερ ἀναφαίνονται εἰς τὰς ἀνωτέρας βαθμίδας τῆς συνειδήσεως καὶ ἅτινα προέρχονται ἐκ τῆς συνδέσεως καὶ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ὀρμεμφύτων. Οὕτως αἱ ἀρχέγονοι ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς εἶνε ἐξωτερικαὶ ὀρμέμφυτοι ἐνέργειαι, αἵτινες διεγείρονται ὑπὸ αἰσθησιακῶν ἐντυπώσεων καὶ ἐν αἷς συνενοῦνται εἰς τι σύνολον παράστασις, συναίσθημα καὶ βούλησις. Ἄμα τῇ ἀνανεώσει τῶν παραστάσεων προσαρμόζονται εἰς αὐτὰς παρόμοιαι πρὸς τὰς προηγηθείσας ὀρμέμφυτοι ἐκδηλώσεις, ἐνῶ συγχρόνως, συναρδὰ τῇ μειουμένη ἐντάσει τῆς αἰσθήσεως, τὰ διὰ τὴν δρᾶσιν τῆς βουλήσεως χαρακτηριστικὰ συναισθήματα καθὼς καὶ ἡ ὀρμέμφυτος ἐνέργεια τῆς βουλήσεως ἐλαττοῦνται. Τούτου ἕνεκεν ἀναπτύσσονται *ἐσωτερικαὶ* ὀρμέμφυτοι ἐνέργειαι, καθ' ἃς ἐπικρατεῖ ἡ παραστατικὴ τῆς συνειδήσεως ὄψις, ἐνῶ ἡ δρᾶσις τῆς βουλήσεως περιορίζεται εἰς τὴν κατάληψιν καὶ κατὰ τινὰ τρόπον εἰς μίαν μετ' αὐτῆς συνδεδεμένην, ἀλλ' οὐχὶ πλέον πρὸς ἐξωτερικοὺς σκοποὺς ἀπευθυνομένην κινητήριον ἀντίδρασιν. Εἰς τὴν ἐν μέρει μὲν διὰ τῆς ἀλληλουχίας τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων, ἐν μέρει δὲ διὰ τῆς ἐπιτελέσεως τῶν ζωικῶν

λειτουργιῶν καθοριζομένην διαδοχικὴν σειρὰν, ἐδραιοῦνται εἴτα αἱ ἐσωτερικαὶ καὶ ἐξωτερικαὶ ὀρμέμφυτοι ἐνέργειαι αὗται εἰς συνειρμους συσχετίσεως. Ἐφ' ὅσον ὁμως αὐξάνεται τὸ ποσὸν τῶν παραστάσεων ἐν τῇ συνειδήσει, μία καὶ μόνη ἐντύπωσις δύναται νὰ γίνῃ ἀφετηρία διαφόρων συνειρμικῶν σειρῶν. Οὕτως ἀρχεται συναπτόμενος ἄγών τις μεταξὺ τῶν παραστάσεων, καθ' ὃν πρωταγωνιστεῖ ἢ ἐκ τῶν σχέσεων πρὸς τὴν καθολικὴν τῆς συνειδήσεως κατάστασιν προσερχομένη ἀξία τοῦ συναισθήματος τῶν καθ' ἕκαστα στοιχείων. Ἐντεῦθεν ἔλκουσι τὴν καταγωγὴν αὐτῶν δύο στενῶς πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένοι ἐνέργειαι. Πρῶτον, διὰ τῆς προτιμήσεως ὠρισμένων τινῶν παραστατικῶν συνδέσεων γεννῶνται ἰδιαίτεροι μορφαὶ συνειρμῶν, μεταξὺ ἀρχικῶς ἀπομαραρυσμένων παραστάσεων, τουτέστιν οἱ συνειρμοὶ τῆς συσχετίσεως, οἵτινες βαθμηδὸν διὰ τῆς καθ' ἕξιν συνδέσεως ἀποκτῶσι τὴν ἰδιότητα τῶν ἐξ ἐπαφῆς συνειρμῶν, καὶ εὗρισκονται, τοιοῦτοι ὄντες, εὐκόλως εἰς τὴν διάθεσιν τῆς συνειδήσεως. Δεύτερον, ἢ ἐν τῇ ὀρμεμφύτῳ ἐκφάνσει ἐμπεριεχομένη στοιχειώδης ἐνέργεια τῆς βουλήσεως ἐξελλίσσεται εἰς ἐκουσίαν ἢ παθητικὴν μεταβάλλεται εἰς ἐνεργητικὴν κατάληψιν, ἢ ὀρμέμφυτος δράσις εἰς ἐνέργειαν τῆς βουλήσεως. Οὕτως ἐπὶ τῆς ἀνωτέρας ταύτης βαθμίδος τῆς ἐξελίξεως ἢ κατάληψις καὶ ἢ ἐξωτερικὴ ἐνέργεια τῆς βουλήσεως σχετίζονται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πρὸς ἀλλήλας, ὅπως εἰς κατωτέρας βαθμίδας ἢ παθητικὴν κατάληψιν πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἐνέργειαν τοῦ ὀρμεμφύτου. Ἡ ἀνωτέρα ὁμως ἐκείνη καὶ ἢ κατωτέρα αὕτη μορφή δὲν εἶνε μόνον βαθμίδες προοδευτικῆς ἐξελίξεως, ἀλλὰ συγχρόνως παραλλήλως συνυπάρχουσαι καὶ ἐπικουρικῶς ἀλλήλων καθαπτόμεναι ἐνέργειαι. Τῶν συνειρμῶν δεσπόζει ἢ ἐνεργητικὴ βούλησις ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς φαντασίας καὶ τῶν λογικῶν ἐνεργειῶν τῆς νοήσεως. Τὰ προϊόντα αὐτῶν καθίστανται οὕτω πρόχειροι σειραὶ συνειρμῶν, ἐν οἷς πάλιν συγκροτοῦνται νέα καὶ πολυσχιδέστερα μορφαὶ πνευματικῆς δράσεως. Οὕτως ἢ μετάστασις εἰς συνειρμούς καὶ ὀρμέμφυτα ἐν τῷ πεδίῳ τῶν ἀνωτέρων πνευματικῶν δράσεων ἔχει ὁμοίαν σημασίαν πρὸς ἐκείνην, ἣν κέκτηται ἐν τῇ γενικῇ τῶν ζωικῶν ἐνεργειῶν ἐξελίξει ἢ μηχανικότης τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν. Ὅντως δὲ ἢ μηχανικότης αὕτη εἶνε μία περαιτέρω δράσις, προσαρμοζομένη, κατὰ τὴν ἐξασθένησιν τῆς βουλευτικῆς ἐνεργείας, εἰς τὸ ὀρμέμφυτον κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν. Ἐν πρώτοις ἢ ἐκουσία ἐκλογὴ ἀντικαθίσταται ὑπὸ τινος καταφανοῦς βουλευτικῆς ἐνεργείας, εἴτα ἀπομαραίνονται βαθμηδὸν τὰ ἐνσυνείδητα ταύτης στοιχεῖα καὶ

τέλος ἢ ἐξωτερικὴ ἐντύπωσις παράγει ἀνακλαστικῶς τὴν σκόπιμον ἀντίδρασιν, ἣτις ὑπῆρξέ ποτε προῖον πνευματικῆς ἐνεργείας.

Ἡ τελευταία αὕτη βαθμὶς τῆς ἀναδρομικῆς μεταβολῆς ψυχικῶν ἐνεργειῶν δεικνύει ἡμῖν σύναμα τὰ κενά, ἅπερ ἀπαντῶσιν εἰς τὴν καθαρῶς ψυχολογικὴν ἐπισκόπησιν ταύτην. Ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπει ὁ συνειρμὸς τῶν φαινομένων τῆς συνειδήσεως, δυνάμεθα νὰ συνδέσωμεν τὰ γεγονότα πρὸς ἀλλήλα καὶ ν' ἀποδείξωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῶν συνθετωτέρων ἐνεργειῶν ἐκ τῶν ἀπλουστερῶν. Πλὴν ἢ ἐν λόγῳ σύνδεσις ἀποκλείεται πανταχοῦ ἔνθα, συνεπεία τῶν ἀλληλεπιδράσεων μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, εἴτε εἰσέρχονται ὅλως νέα στοιχεῖα εἰς τὴν συνείδησιν, εἴτε τὰ ἐν αὐτῇ δημιουργηθέντα πνευματικὰ προϊόντα ἐξαφανίζονται, ὅπως βραδύτερον ἀναφανῶσιν ἐν ταύτῃ. Ἐνταῦθα οὐδὲν ὑπολείπεται εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἔρευναν, εἰμὴ νὰ θεωρήσῃ τὴν διὰ τῆς αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως προστεθειῶσαν ὕλην ὡς δεδομένην· ὡς πρὸς πάσας δὲ τὰς ἐκ τῆς συνειδήσεως ἐξαφανιζομένας ἐνεργείας νὰ παραδεχθῇ, ὅτι αὗται καταλείπουσι τάσεις τινάς, καθιστώσας δυνατὴν τὴν ἐν τῇ συνείδησει ἀναπαγωγὴν αὐτῶν καὶ μὴ δυναμένας νὰ γνωσθῶσιν ἀπὸ καθαρᾶς ψυχολογικῆς ἀπόψεως. Ὅθεν πρὸς πληρεστέραν ἐξακρίβωσιν τῶν ἔξω τῆς ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας κειμένων ὄρων τοῦ ψυχικοῦ βίου ἀπαιτεῖται, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἄλλη τις ἀφειτηρία ἐπισκοπήσεως, διάφορος τῆς καθαρᾶς ψυχολογικῆς ἀπόψεως.

Ἦδη τὸ ζήτημα, διὰ τῆς λύσεως τοῦ ὁποίου ἐπιζητεῖται τοιαύτη τις συμπλήρωσις, δύναται νὰ εἶνε πάλιν διάφορον. Εἴτε εἶνε **μεταφυσικόν**, ὡς ἀφορμώμενον ἐκ τῆς εἰς τὴν πραγματικὴν σύστασιν τῆς συνειδήσεως προσθήκης προϋποθέσεων, αἵτινες καθιστῶσι νοητὸν τὸν συνειρμὸν ταύτης μετὰ τοῦ συνόλου τοῦ πνευματικοῦ εἶναι καὶ τῶν πνευματικῶν ἐνεργειῶν· εἴτε ἀνήκει εἰς τὸ ἐμπειρικὸν πεδίον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὡς πειρώμενον ν' ἀναπληρώσῃ τὰ κενὰ τῆς ψυχολογικῆς ἐρεῦνης διὰ τῶν ἀντιστοιχῶν μερῶν τῆς ἐμπειρίας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ πρώτη ὄψις τοῦ ζητήματος τούτου συνεζητήθη ἤδη κατὰ τὴν μελέτην τῶν ὑπερβατικῶν ἰδεῶν. Ἐκεῖ ἐλέχθη, ὅτι ἢ ἀτομικὴ συνείδησις, ὅσον σημαντικὴν καὶ ἂν παριστᾷ ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ πνευματικοῦ βίου στιγμὴν, δύναται ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ἑαυτῆς ἐνεργειῶν νὰ νοηθῇ μόνον ὡς μέλος ἐνὸς πνευματικοῦ σύμπαντος, ἔναντι τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται ὡς **αὐτοτελῆς βουλευτικὴ μονάς**, ἐνῶ ἢ ἀπόκτησις τῶν παραστάσεων ταύτης προέρχεται τὸ πρῶτον πανταχοῦ ἐξ ἀλληλεπιδράσεων μεθ' ἑτέρων ἐκτὸς αὐτῆς.

κειμένων βουλευτικῶν μονάδων. Ἐντεῦθεν συνάγεται, ὅτι ἡ ἀτομικὴ ζωὴ τῆς ψυχῆς ἀποτελεῖ μόνον κατὰ τὴν βουλευτικὴν αὐτῆς ὄψιν ἓνα σχετικῶς αὐτοτελῆ συνειρμόν, ἐνῶ πᾶν ὅ,τι ἀποκτᾷ σημασίαν ὡς ἀντικείμενον τῆς δράσεως βουλήσεως εἶνε ἀσταθὲς κτῆμα τῆς ψυχῆς, ὅπερ ἐπὶ τινὰ μόνον χρόνον δύναται νὰ διατηρηθῆ ἔν τινι ἀτομικῇ συνειδήσει.

Ὡς πρὸς τὴν ἑτέραν ὄψιν τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος, παρεπέμψαμεν ἤδη τὸν ἀναγνώστην εἰς κεφ. IV, τόμ. I. Ἐνταῦθα ὑπολείπεται ἡμῖν μόνον νὰ ἐξετάσωμεν κατὰ τίνα τρόπον δύνανται νὰ συμπληρωθῶσιν αἱ ἐρευναι τῆς καθαρᾶς ψυχολογίας καὶ πῶς τὰ ἐντεῦθεν συναγόμενα πορίσματα δύνανται ν' ἀχθῶσιν εἰς ἀρμονικὴν σχέσιν μετὰ τῆς ρηθείσης μεταφυσικῆς ἀντιλήψεως. Ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἄλλου παρίσταται ἡ ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν τὰς ἐκ τοῦ συνόλου τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως ὡς πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς πνευματικῆς αἰτιότητος συναγομένης ιδιότητος, αἵτινες μεγίστην κέκτηνται σημασίαν διὰ τὴν διάγνωσιν τῶν μεταξὺ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς φύσεως ἐνυπαρχουσῶν σχέσεων καὶ κατ' ἀκολουθίαν κυρίως διὰ τὰ ψυχοφυσικὰ προβλήματα.

3. Ἀρχαὶ τῆς πνευματικῆς αἰτιότητος.

Ὅπως θέμα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν εἶνε ἡ τῶν φυσικῶν φαινομένων ἀναγωγὴ εἰς ὠρισμένας ὡς πρὸς τὸ σύνολον αὐτῶν γενικῶς ἰσχυρούσας ἀρχὰς τῆς φυσικῆς αἰτιότητος, οὕτω δεόν νὰ θεωρηθῆ ὡς κυριώτατον θέμα μιᾶς ἐρμηνευτικῆς ψυχολογίας ἡ εὗρεσις τῶν ἐν τῷ ἀντικειμένῳ αὐτῆς, ἤτοι τῶν ἐν αὐταῖς ταύταις ταῖς ψυχικαῖς ἐνεργείαις ἐδραιουμένων αἰτιωδῶν ἀρχῶν. Ὅπως δὲ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι εἰς τινὰ πεδία, τουτέστιν ἐκεῖ ἔνθα προφανῶς ψυχικαὶ ἐνέργειαι καθάπτονται τῆς πορείας τῆς φύσεως, δὲν δύνανται παρὰ νὰ λάβωσι πρὸ ὀφθαλμῶν αἰτιώδεις σχέσεις καὶ νὰ τὰς χρησιμοποιήσωσι συμπληροῦσαι ταύτας, ἐκεῖ ἔνθα παρίσταται ἀνάγκη πρὸς τοῦτο, οὕτως ἀκριβῶς καὶ ἡ ψυχολογία δὲν δύναται ἢ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν διερεύνησιν τῶν φυσικῶν ὄρων τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν, ἐκεῖ ἔνθα ἀπαιτεῖ τοῦτο ἡ ἐμπειρία. Σύνεμα δὲ εὐκόλως δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν, ὅτι ἡ περίπτωσις αὕτη εἶνε πολὺ συχνότερα εἰς τὴν ψυχολογίαν ἢ ἡ ἀντίθετος εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, διότι ἐνταῦθα ὑπάρχουσι μόνον ὠρισμένα τινὰ τοῦ ὀργανικοῦ βίου φαινόμενα, ἅτινα δεόν ν' ἀναχθῶσιν εἰς ψυχικοὺς ὄρους, ἐνῶ ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει, — ἐπειδὴ πᾶσα ψυχικὴ ἐνέργεια συνδέεται μετὰ φυσικῶν συνθη-

κῶν, — οὐδὲν ἀπολύτως ὑφίσταται πεδῖον φαινομένων, ὡς πρὸς τὸ ὅποῖον νὰ μὴ δύνανται νὰ ληφθῶσι πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτε μὲν συμπαρομαρτοῦσαι, ὅτε δὲ καθορίζουσαι, ὅτε δὲ τέλος ἐπακολουθοῦσαι φυσικαὶ ἐνέργειαι. Οὐδὲν ἦττον, ἢ σχέσις εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις εἶνε ἢ αὐτή, ἐπειδὴ ἢ τε ψυχολογία καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, κατ' ἀκολουθίαν δὲ εἰδικώτερον ἢ μετὰ τῆς ψυχολογίας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς συνδεομένη φυσιολογία, δὲν διερευνῶσι διάφορα ἀντικείμενα, ἀλλ' ἀπὸ διαφόρων ἀπόψεων ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον καὶ ἓν σχέσει πρὸς τὰ ἀποτελοῦντα τὰς ἀπόψεις ταύτας διάφορα συστατικὰ στοιχεῖα τῆς ἐμπειρίας. Ἡ σχέσις αὕτη συνεπάγεται προφανῶς τρεῖς γενικὰς προϋποθέσεις. Πρῶτον, δεόν νὰ παραδεχθῶμεν ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῆς ψυχικῆς δὲν συμπίπτουσι πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς φυσικῆς αἰτιότητος, ἀλλ' ὅτι ἓν τούτοις αὗται διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων, ἐφ' ὅσον ἢ διάκρισις αὕτη καθορίζεται ὑπὸ τῆς διαφόρου ἀπόψεως τῆς ἐρεῦνης. Δεύτερον, αἱ ἀρχαὶ τῆς πνευματικῆς αἰτιότητος δὲν ἐμπεριέχουσι λογικὰς συνεπείας ἀσυμβιβάστους πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως. Τὸ αὐτὸ δ' ἰσχύει καὶ ἀντιστρόφως. Ἀμφότεραι αἱ κατηγορίαι τῶν εἰρημένων ἀρχῶν δεόν ἓν ἄλλαις λέξεσι νὰ νοηθῶσιν ὁμοῦ ὡς διάφοροι, ἀκριβῶς δὲ διὰ τοῦτο ὡς ἀμοιβαίως συμπληρούμεναι ὅψεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς αἰτιότητος ἐνεργειῶν. Τρίτον δὲ τέλος ἀπαιτεῖται ἀπὸ πάσης ἐπιστήμης, ὅπως ἐφαρμόζη πρὸ παντὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ εἰς ὃ ἀνήκει γνωστικοῦ πεδίου, — ἄρα ἢ φυσιολογία τὰς ἀρχὰς τῆς φυσικῆς, ἢ ψυχολογία τὰς ἀρχὰς τῆς ψυχικῆς αἰτιότητος, — καὶ ἵνα εἰσέρχεται εἰς ἕτερον πεδῖον ἐκεῖ ἔνθα ἀπαιτεῖται τοῦτο ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας καὶ εἶνε ἀπαραίτητον πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἄλλως μὴ δυναμένων νὰ καλυφθῶσι κενῶν τῆς φυσικῆς αἰτιότητος. Τοιαύτη τις ἀμοιβαία ἐπικουρία δύναται ἐκ τῶν προτέρων νὰ νοηθῆ οὐ μόνον ὡς ἐπιτρεπομένη, ἀλλὰ καὶ ὡς δεδομένη ἀφ' ἑαυτῆς, διότι τὸ ἀντικείμενον εἶνε τὸ αὐτό, καὶ δύναται κατ' ἀκολουθίαν νὰ συμβῆ, ὥστε ὃ ὡς πρὸς τινὰ οἰαδήποτε ζητήματα χάριν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναλύσεως τελούμενος διαποχωρισμὸς τῶν ἀπόψεων ν' ἀρθῆ πάλιν. Περὶ ἀντιφάσεως οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ λόγος ἔνταῦθα, διότι ἀμφότεραι αἱ ρηθεῖσαι ἀρχαὶ νοοῦνται ὡς ἀμοιβαίως συμπληρούμενοι καθορισμοὶ ἓνδος γενικοῦ περιεχομένου πάσης ἐμπειρίας.

Ὅ,τι διετάραξε πάντοτε τὴν ἀπλήν ταύτην καὶ μόνην ἐμπεριστατωμένην ἀντίληψιν τῆς σχέσεως, ἥτις ἓν τῇ τελευταίᾳ αὐτῆς ἀναλύσει εἶνε συνέχειά τις τοῦ ἓν τῇ πρακτικῇ ἐμπει-

ρία πανταχοῦ ἐπικρατοῦντος τρόπου τῆς σκέψεως, εἶνε ἢ παρά-
καιρος σύμμιξις τῆς πραγματικότητος καὶ τῆς ἐμπειρικῆς διεργα-
σίας αὐτῆς πρὸς μεταφυσικὰς ὑποθέσεις. Ὁ φυσιολόγος καὶ ὁ
ψυχολόγος δέον νὰ εἶνε πρὸ παντὸς ἐμπειρικοὶ ἐπιστήμονες καὶ
ὀφείλουσι κατὰ τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς ταύτης διενεργουμέ-
νην ἐπιστημονικὴν ἀνάλυσιν ν' ἀπομακρύνωσιν ἀφ' ἑαυτῶν
πᾶσαν μεταφυσικὴν προκατάληψιν. Ἀπὸ ἐμπειρικῆς ἀπόψεως
εἶνε τοσοῦτ' ἀναμφήριστον, ὅτι ἡ βούλησις κινητοποιεῖ τοὺς
ἡμετέρους μῦς καὶ ὅτι αἱ παραστάσεις καὶ τὸ συναίσθημα κατὰ
πλείστους τρόπους ἐπενεργοῦσιν ἐπὶ τῶν λοιπῶν φυσιολογικῶν
λειτουργιῶν, ὅσ' εἶνε ἀναμφίβολον, ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην τῶν
αἰσθητηρίων ὀργάνων καὶ τῶν ἐγκεφαλικῶν λειτουργιῶν πρὸς
σύνδεσιν τῶν παραστάσεων καὶ πρὸς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον
παρηλλαγμένην ἀναπαραγωγὴν αὐτῶν. Πλὴν ὁ τρόπος, καθ' ὃν
δύναται νὰ νοηθῇ, ὡς πρὸς τὰς πρώτας αὐτῆς αἰτίας, ἡ ἐνότης
τῆς συστάσεως τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶνε ζήτημα τῆς ἐμπειρίας,
ἀλλὰ τῆς μεταφυσικῆς, εἰς ὃ τὸ πρῶτον δυνάμεθα ν' ἀπαντήσω-
μεν ἐπὶ τῇ βάσει θεωρητικογνωστικῶν διαλογισμῶν ἀφ' ἐνὸς καὶ
τῶν πορισμάτων τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν ἀφ' ἑτέρου.

Ἦδη αἱ ἀρχαὶ τῆς φυσικῆς αἰτιότητος ἐδείχθησαν εἰς ἡμᾶς,
συμφώνως πρὸς τὴν γενικὴν ἀρχὴν τῆς αἰτιότητος, ὡς νόμοι,
οἵτινες εἶνε ἀφηρημένα, ἐκ τῶν γενικῶν ἰδιοτήτων καὶ θεω-
ρητικῶν γνωστικῶν ὄρων τῶν φαινομένων τῆς φύσεως μορ-
φωθέντα ἀξιώματα πρὸς διάγνωσιν τῆς καθ' ἕκαστα ἐμπει-
ρίας, οὐδαμῶς δὲ ὡς δυνάμεναι νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἀμέ-
σως πρὸς ἐρμηνείαν αὐτῆς προὑποθέσεις. Διότι ἡ συγκεκριμένη
τῶν φυσικῶν φαινομένων σύστασις ἐλέγχεται παντοῦ ἐξαρτω-
μένη ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων συνθηκῶν, αἵτινες εὗρισκousi τὴν ἑαυ-
τῶν ἔκφρασιν εἰς εἰδικὰς τινὰς περὶ τῆς συστάσεως τῆς ὕλης καὶ
περὶ προηγηθέντων ὄρων προὑποθέσεις, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς
γνώσεως τῶν ὁποίων οἱ τε μηχανικοὶ νόμοι καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐνεργείας
δύνανται νὰ τύχωσι τελεσφόρου ἐφαρμογῆς. Οὕτως ἔχει τὸ
πρᾶγμα καὶ δὴ ἐνίοτε ἐν μείζονι μέτρῳ ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀρχὰς
τῆς πνευματικῆς αἰτιότητος. Ἐν μείζονι μέτρῳ, διότι ὁ πνευμα-
τικὸς βίος δεικνύεται εἰς ἡμᾶς μόνον ὡς μερικὸν φαινόμενον τῶν
συνθετωτάτων πεδίων τῆς ἐμπειρίας, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐν τοῖς ἀνω-
τέρῳ μνημονευομένη, ἐπὶ πνευματικοῦ πεδίου συχνότερον ἀπαν-
τῶσα σύμπτωσις τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ψυχικῆς αἰτιότητος οὐ
μόνον καθιστᾷ ἐν μείζονι μοίρᾳ δυσχερέστερον παρόμοιον τινὰ
ἀφηρημένον διαποχωρισμὸν τῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ καὶ κωλύει ἐκ

τῶν προτέρων τὴν σαφῆ διατύπωσιν τοιούτων νόμων, ἐκφραζόντων ἀποκλειστικῶς τὴν ψυχικὴν ὄψιν τῆς γενικῆς αἰτιότητος.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ψυχολογικὴ αἰτιώδης ἐποπτεία, ἐξαναγκασμένη ὡς ἐκ τῆς συστάσεως τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, προάγει ἡμᾶς ἀείποτε εἰς τὴν διερεύνησιν τοῦ σκοποῦ, δέον, ὡς εἶκός, ὅπως καὶ αὐταὶ αὐταὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς πνευματικῆς αἰτιότητος ἀποκτήσωσι τελεολογικὸν χαρακτήρα. Οὕτω συνεξαρτῶνται ἀπ' ἀλλήλων δύο ἄλλαι στενῶς πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμέναι ιδιότητες τῶν εἰρημένων ἀρχῶν. Πρῶτον, ἡ ιδιότης, ὅτι ἀμφοτέραι ὑπάγονται εἰς μίαν **γενικὴν ἀρχὴν ἐξελίξεως**, καὶ δεύτερον ἡ ιδιότης, ὅτι ὡς πρὸς αὐτὰς χρησιμοποιεῖται μέτρον τι τοῦ ποσοῦ, ὅπερ εἶνε ὅλως διάφορον τῶν μέτρων τῆς φυσικῆς αἰτιότητος, τῶν δυνάμεων, τῶν μαζῶν καὶ τῶν ποσῶν τῆς ἐνεργείας, καὶ ὅπερ ἀκριβῶς ἕνεκεν τούτου καθιστᾷ ἐφικτὴν τὴν σύγχρονον κατ' ἀμφοτέρας τὰς κατευθύνσεις διάγνωσιν δεδομένου τινὸς τῆς ἐμπειρίας περιεχομένου, χωρὶς τὰ διάφορα ταῦτα μέτρα, τὰ σχετιζόμενα πρὸς δύο τελείως διαφόρους ὄψεις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου, νὰ συγκρούωνται πρὸς ἀλληλα.

Ἡ εἰς τὴν πνευματικὴν αἰτιότητα, θεωρουμένην ὑπὸ στενωτέραν καὶ ἰδιαιτέραν ἔννοιαν, ἀνήκουσα μετρικὴ αὕτη ἀρχὴ εἶνε ἡ τῆς **ποιοτικῆς ἀποτιμήσεως**. Ἡ ἀποτίμησις αὕτη εἶνε ὄντως ποιοτικὴ, διότι ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς ποιότητος τῶν πνευματικῶν τῆς ἐμπειρίας περιεχομένων· εἶνε δὲ μέτρον καθορισμοῦ τῶν ἀξιῶν, διότι εὕρισκει τὴν ἑαυτῆς ἐκφρασιν εἰς τοιαύτας ἀποτιμήσεις, αἵτινες δὲν δύνανται μὲν νὰ διαβαθμισθῶσι κατὰ τινὰ ἐπακριβῶς καθοριζομένην κλίμακα, ἀλλ' αἵτινες ἀνταποκρίνονται οὐδὲν ἥττον πρὸς τὰς γενικὰς ἀξιώσεις τῆς συγκρίσεως τῶν ποσῶν κατὰ τοῦτο, ὅτι ἀποδίδονται εἰς διάφορα ἀντικείμενα, ἐν συγκρίσει πρὸς ἀλληλα, διάφοροι βαθμοὶ ἀξιῶν. Οὕτω μορφοῦται ὡς πρὸς ὀλόκληρον τὸ πεδίον τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν μία σύγκρισις τῶν ποσῶν μόνον, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἀπαιτεῖται πρὸς εὗρεσιν ὠρισμένων τινῶν ἀρχῶν, ἀφορωσῶν εἰς τὴν σχέσιν τῶν ἐν τινὶ ἐξελίξει συνηρομολογημένων ἐπὶ μέρους ἐνεργειῶν.

Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον καὶ διὰ τῆς προϋποτιθεμένης λογικῆς ἀφαιρέσεως ἐκ τῶν ἐν τῇ συνδέσει πνευματικῆς αἰτιότητος ἀπὸ τοῦ γενικοῦ αἰτιώδους συνειρμοῦ τῶν πραγμάτων συνεξαρτωμένων διαταραχῶν, διακρίνονται **τρεῖς** γενικαὶ ἀρχαί, ἐφαρμοζόμεναι καὶ εἰς τὴν ψυχολογίαν καὶ εἰς ὅλα τὰ πεδία ἐκεῖνα, εἰς ἃ παρίσταται ἡ ἀνάγκη ψυχολογικῆς αἰτιολογήσεως καὶ ἐρμηνείας τῶν γεγονότων. Ταύτας δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν ἀρχάς

τῆς *δημιουργικῆς συνθέσεως*, τῆς *συσχετιζούσης ἀναλύσεως* καὶ τῆς *ἐνισχύσεως τῶν ἀντιθέσεων*, ἢ ἐπίσης, περιοριζομένων τῶν ἐν αὐταῖς ἐκφραζομένων εἰδολογικῶν σχέσεων, νόμους τῶν *συνισταμένων*, τῶν *συναφειῶν* καὶ τῶν *ἀντιθέσεων*.

Ὁ χαρακτήρ τῶν νόμων τούτων, ὡς γενικῶν ἀρχῶν πνευματικῆς αἰτιότητος, δεικνύεται πρῶτον ἐκ τοῦ ὅτι οὗτοι ἰσχύουσιν ἐν πάσῃ βαθμίδι τῆς πνευματικῆς ἐξελίξεως, ἐκεῖ ἔνθα ἡ πνευματικὴ αἰτιότης ἐμφανίζεται, μὴ κωλυομένη ὑπὸ διαφόρων ὄρων· καὶ δεύτερον ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ εἰρημένοι νόμοι εἶνε κατὰ τοῦτο θεμελιώδεις ἀρχαί, καθ' ὅσον δὲν παράγονται ἐξ ἄλλων γενικωτέρων νόμων. Ὑπὸ πάντων τούτων ἐνισχύεται σύναμα ἡ ὡς πρὸς τὸ ἰδιαίτερον περιεχόμενον τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν ἐπιχειρηθεῖσα ἀπόδειξις, ὅτι δηλαδή ἅπασαι αὐταὶ παριστῶσι διαφορὰ μέρη μιᾶς καὶ μόνης συναφοῦς ἐξελίξεως. Οὕτως ἡ ἀρχὴ τῆς «δημιουργικῆς συνθέσεως» δεσπόζει ὅλων τῶν πνευματικῶν δράσεων, ἀπὸ τῆς σχετικῶς ἀπλουστεράς αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως μέχρι τῶν ὑψίστων διανοητικῶν ἐνεργειῶν. Ἴδιᾳ δὲ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῆς εἰς τὰς ἐνεργείας ταύτας λαμβάνει, ὡς πρὸς τὴν σύνδεσιν τῶν εἰς πνευματικὴν τινα ἐξέλιξιν εἰσερχομένων ἐλατηρίων, πανταχοῦ τὴν μορφὴν ἀρχῆς τινος «*τῆς αὐξήσεως πνευματικῶν ἀξιών*». Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ ἀρχὴ τῆς «συσχετιζούσης ἀναλύσεως» ἢ τῶν ψυχικῶν σχέσεων εἶνε νόμος, ὅστις αὐθις διέπει, ἐπὶ πασῶν τῶν βαθμίδων τῶν πνευματικῶν ἐνεργειῶν, τὴν σύνδεσιν τῶν εἰς τινα οἶονδήποτε συνειρμὸν εἰσερχομένων στοιχείων ἢ τὴν σύνδεσιν τῶν ἤδη πολυπλόκων συστατικῶν μερῶν. Διότι αἱ ἀμοιβαῖαι σχέσεις τῶν στοιχείων τούτων καὶ τῶν συστατικῶν μερῶν καθορίζουσι τὰς ιδιότητες καὶ τὴν ἀξίαν τῶν πνευματικῶν ἐνεργειῶν. Αὕτῃ δὲ αὕτῃ ἡ συσχετίζουσα ἀνάλυσις εἶνε ἐνταῦθα μόνον γενικὴ ἐκφρασις τῶν ἐνεργειῶν ἐκείνων, αἰτινες, ἐκεῖ ἔνθα δύνανται ν' ἀποβῶσι καθαρῶς ἐνσυνείδητοι διανοητικαὶ λειτουργίαι, ἐμφανίζονται ὡς ιδιότητες τῆς λογικῆς διανοήσεως. Κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην εἶνε ἀληθές, ὅτι πᾶσα πνευματικὴ ἐνέργεια διέπεται ὑπὸ τινος ἐμφύτου αὐτῇ λογικῆς, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον, ὅτι ὁ λογικὸς χαρακτήρ, κατὰ τὰς πλείστας περιπτώσεις τῶν πνευματικῶν ἐνεργειῶν, δὲν ἐμφανίζεται ὡς τοιοῦτος, δεδομένου ὄντος, ὅτι τόσον αἱ πράξεις τῆς συσχετίσεως, ὅσον καὶ αἱ τῆς συνθέσεως, δύνανται ν' ἀναλυθῶσιν εἰς καθ' ἕκαστα λογικὰς ἐνεργείας τῆς συγκρίσεως τῆς ὁμοιότητος καὶ τῆς διαφορᾶς, τῆς ἐξαρτήσεως κτλ. Εἰς τὴν ἀμοιβαίον σχέσιν τῶν μερῶν, τὸ καθολικὸν ἀποτέλεσμα ὅλων τούτων τῶν καθ' ἕκα-

στα μορφῶν τῆς συσχετίσεως, αἵτινες καθίστανται διὰ τῆς λογικῆς τὸ πρῶτον σαφῶς συνειδηταί, εἶνε μᾶλλον δεδομένον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν τὰ καθ' ἕκαστα συστατικὰ πνευματικοῦ τινος περιεχομένου στοιχεῖα συνδέονται πρὸς ἄλληλα ἢ πρὸς ἕκτὸς ἑαυτῶν εὕρισκομένας ψυχικὰς ἐνεργείας. Ἄλλ' ὑπὸ τὴν μορφήν ταύτην ὑπάρχουσιν εἶτα τοιαῦται σχέσεις, αἵτινες καθιστῶσι γενικῶς νοητὴν τὴν συνεκτικότητα αὐτῶν τούτων τῶν ἐνεργειῶν τῆς συνειδήσεως. Συναπτομένων ἔνταῦθα ἀπὸ δεδομένης τινὸς ἐνεργείας πρὸς ἄλλην ἐνέργειαν περαιτέρω σχέσεων, ὧν ἐπίσης καθάπτεται ἡ ἀρχὴ τῶν «δημιουργικῶν συνισταμένων», γεννᾶται διὰ τῆς συνηνωμένης ἐνεργείας ἀμφοτέρων τῶν ἀρχῶν, τῆς τε ἀναλυτικῆς καὶ τῆς συνθετικῆς, ἡ σημαντικωτάτη ὡς πρὸς πάντα τὰ φαινόμενα ἐκεῖνα, καθ' ἃ πρωταγωνιστοῦσιν ἐνσυνείδητα ἔλατῆρα τῆς βουλήσεως, ἐξελικτικὴ ἀρχή, τουτέστιν ἡ τῆς **ἐτερογενείας** τῶν σκοπῶν. (Πρβλ. I. σχετικὸν κεφάλ.). Ἡ ἀρχὴ τῆς «ἐνισχύσεως τῶν ἀντιθέσεων» ἐκφράζει τέλος τὰς θεμελιώδεις ιδιότητες τῶν στοιχείων ἐκείνων τοῦ πνευματικοῦ βίου, ἐν οἷς οὗτος δεικνύεται ὡς ὑπὸ τοῦ βουλομένου καὶ ἐνεργοῦντος ὑποκειμένου ἀντιληπτὸς γενόμενος καὶ μορφωθείς, ἥτοι τὰς ιδιότητες τῶν **συναισθημάτων**. Ἐπὶ τῆς θεμελιώδους τῶν συναισθημάτων ιδιότητος τοῦ νὰ μορφῶνται εἰς ἀντιθέτους καταστάσεις καὶ ἐπὶ τῆς εἰς τὰς καταστάσεις ταύτας πάλιν ἀνηκούσης ιδιότητος τοῦ νὰ ἐνισχύωνται ἀμοιβαίως εἰσέχεται ἡ πορεία πασῶν τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν, εἰς ἃς εἰσέρχονται συναισθηματικά καὶ κατ' ἀκολουθίαν βουλευτικά ἐνέργειαι, πάθη κτλ. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ συστατικὰ στοιχεῖα ταῦτα ἀπ' οὐδεμιᾶς ἑλλείπουσι ψυχικῆς δράσεως, ὁ νόμος τῶν ἀντιθέσεων εἶνε ἐπίσης γενικῶς ἰσχύουσα ἀρχὴ πνευματικῆς ἐνεργείας. Κατὰ τὰς πνευματικὰς καὶ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν διαπλάσεις ἀποδεικνύεται τὸ γεγονός, ὅτι οὐδεμία ἐξέλιξις συμβαίνει κατὰ μίαν καὶ μόνην **διεύθυνσιν**, ἀλλ' ὅτι τὸ ἐπικρατοῦν ἔνταῦθα χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς καταστάσεως εἶνε ἡ μεταξὺ διαφόρων ἀντιθέτων ἑλατηρίων ταλάντευσις, ὅταν τὰ συναισθηματικά τῶν ἐνεργειῶν στοιχεῖα ἔχωσι μεγάλην ἰσχύν. Ἐν τῷ χαρακτηρῶ τῆς εἰρημένης ἀρχῆς ἔγκειται ἄλλως ἢ περίστασις, ὅτι αὕτη, παρὰ τὴν γενικὴν ἑαυτῆς ἰσχύν, δὲν δύναται ν' ἀποδειχθῇ καθ' ὅμοιον πρὸς τὰς δύο προμνημονευθείσας ἀρχὰς τρόπον εἰς πᾶσαν μεμονωμένην, χρονικῶς περιορισμένην ψυχικὴν μορφήν. Πρὸς τούτοις δὲ διασταυροῦται, ὡς εἶκόσ, ἀείποτε μετὰ τῶν ἄλλων, τεθέντος ὅτι ἡ ἀντίθεσις εἶναι καθορι-

στική ὡς πρὸς τὰς σχέσεις τῶν ψυχικῶν συντελεστῶν καὶ ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν καὶ τὴν κατεύθυνσιν τῶν ψυχικῶν συνισταμένων¹.

4. Ψυχοφυσικὴ τοῦ πνευματικοῦ βίου ἐπισκοπήσεις.

α'. Γενικὴ ἔννοια τῆς ψυχῆς.

Παντοῦ, ὅπου ὁ συνειρμὸς τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως δεικνύει ἐπισχέσεις τινάς, ἔνεκεν τῆς εἰσόδου εἰς αὐτὸν νέων στοιχείων ἢ συνεπείᾳ τῆς ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἑξαφανίσεως στοιχείων, ἅτινα τέως ὑπῆρχον ἐν αὐτῷ, δέον, ὡς ἐδείχθη ἀνωτέρω, διὰ τὴν ἐμπειρικὴν ἔρευναν τῶν γεγονότων, ν' ἀντικατασταθῇ ἡ ψυχολογικὴ ὑπὸ τῆς *ψυχοφυσικῆς* ἐρμηνείας. Τοῦτο ὅμως δύναται, κατ' ἀναγκαίαν συνάρτησιν, νὰ συμβῇ μόνον ὅταν διὰ πάντας τοὺς εἰς καθαρῶς ψυχολογικὴν ἐκδοχὴν προσιτοὺς συνειρμοὺς θεωρηθῇ ὡς βάσιμος παρομοίᾳ *ψυχοφυσικῆ* ἐποπτεία. Ἡ προϋπόθεσις αὕτη καλεῖται συνήθως ἀρχὴ τοῦ *ψυχοφυσικοῦ παραλληλισμοῦ*. Κατὰ ταῦτα ψυχοφυσικὸς παραλληλισμὸς εἶνε ἡ παραδοχὴ, ὅτι εἰς πᾶσαν ψυχικὴν δρᾶσιν ἀνταποκρίνονται φυσικαὶ ἐνέργειαι. Ἡ ἐμπειρία βεβαιοῖ ταύτην τὴν ἀρχὴν, ἥτις προῆλθεν ἐν πρώτοις ἐκ τῆς ἀναγκαίας προϋποθέσεως ἐνὸς μὴ χασματικοῦ αἰτιώδους συνειρμοῦ τῶν ἐνεργειῶν τῆς φύσεως, στηριζομένης ἐπὶ τῆς ψυχολογίας, καθ' ἣν πᾶσαι αἱ ψυχικαὶ ἐνέργειαι δύνανται ν' ἀναλυθῶσιν εἰς ἀπλᾶ αἰσθήματα καὶ συναισθήματα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπὶ τῆς φυσιολογίας, διδασκούσης ὅτι τὰ στοιχειώδη ταῦτα αἰσθήματα καὶ συναισθήματα παρακολουθοῦνται, ὅτε μὲν ἀμέσως ὅτε δὲ ἐμμέσως, ὑπὸ φυσιολογικῶν φαινομένων, ἰδίᾳ δὲ ὑπὸ ἐγκεφαλικῶν λειτουργιῶν. Ὡς πρὸς τὰ συναισθήματα, παρατηροῦνται, ἐπὶ παραδείγματι, μεταβολαὶ τοῦ σφυγμοῦ καὶ τῆς ἀναπνοῆς.

Ἡ λέξις «*παραλληλισμὸς*», ὡς παραστατικὴ ἔκφρασις, δὲν δύναται ν' ἀπεικονίσῃ τὰς ἀμοιβαίας σχέσεις ἀμφοτέρων τῶν ἐνεργειῶν, ἥτοι τῶν ψυχικῶν καὶ τῶν φυσικῶν, εἰμὴ ὡς εἰάν ἤθελέ τις νὰ δηλώσῃ δι' αὐτῆς, ὅτι, ὅπως δύο παράλληλοι, ὕσον καὶ

1. Ὡς πρὸς τὴν ψυχικὴν αἰτιότητα ἴδε Phil: Stud: X, 75 καὶ ἐφεξῆς. Πρὸς ἐπίσης Logik², σελ. 241 καὶ ἐπέκεινα. Grundriss der Psychologie, § 23 καὶ 24. Grundzüge der physiol: Psychologie III⁶ σελ. 778 καὶ ἐφεξῆς. Ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐφαρμογὰς τῶν ἀρχῶν τούτων εἰς τὰς νοολογικὰς ἐπιστήμας ἴδε Logik², II², 2, σελ. 382, 614 καὶ ἐφεξῆς.